

DOI: 10.31648/kpp.11612

Kacper Kołodziejski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0009-0006-5901-154X

kolodziejski010@gmail.com

Rozszerzenie kwalifikacji ciężkiego uszczerbku na zdrowiu poprzez dostosowanie przepisów krajowych w zakresie okaleczenia żeńskich narządów płciowych

Wstęp

Z dniem 15 sierpnia 2023 r. na mocy ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r.¹ w polskim Kodeksie karnym² wprowadzono rozszerzenie art. 156 § 1 Kodeksu karnego o pkt 3, tj. o kwalifikację ciężkiego uszczerbku na zdrowiu „w postaci wycięcia, infibulacji lub innego trwałego i istotnego okaleczenia żeńskiego narządu płciowego”. Rozszerzenie kwalifikacji ciężkiego uszczerbku było wypełnieniem obowiązku dostosowania przepisów krajowych do konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, podpisanej w Stambule dnia 11 maja 2011 r.³, poprzez wprowadzenie typów czynów zabronionych, m.in. okaleczania żeńskich narządów płciowych, które dotychczas nie były wyszczególnione w przepisach karnych⁴. Jest to swoistym wyszczególnieniem tego typu przestępstwa, które w obowiązującym Kodeksie karnym⁵ zostało zakwalifikowane jako ciężki uszczerbek na zdrowiu⁶. W tym miejscu należy wskazać, że rozszerzenie kwalifikacji ciężkiego uszczerbku na

¹ Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 289), dalej jako ustawa zmieniająca.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r., poz. 1138 i 1726).

³ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule w dniu 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 961 oraz z 2021 r., poz. 844), dalej jako Konwencja.

⁴ Druk sejmowy nr 2615 z dnia 19 września 2022 r. rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, uzasadnienie, s. 4.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 17), dalej jako k.k.

⁶ Druk sejmowy nr 2615, uzasadnienie, s. 7.

zdrowiu jest implementacją art. 38 lit. a Konwencji. Do polskiego k.k. wprowadzono również regulacje z art. 38 lit. b i c Konwencji, które zobowiązują strony Konwencji do wyszczególnienia w przepisach karnych zmuszania kobiety, w tym małoletniej, do czynności powodującej wycięcie, infibulację lub inne trwałe i istotne okaleczenie żeńskiego narządu płciowego lub doprowadzania ich do poddania się którejkolwiek z tych czynności (art. 101 § 4 pkt 3 k.k.⁷, art. 156a § 1 i 2 k.k.).

Ciężki uszczerbek na zdrowiu

Ciężki uszczerbek na zdrowiu, a dokładnie katalog czynów wskazany w rozdziale XIX k.k., w art. 156 § 1 k.k. stanowi zbrodnię⁸. Przedmiotem ochrony tej normy jest zdrowie człowieka w postaci prawidłowego funkcjonowania jego organizmu⁹. Ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu określa się zbiorczo zmiany autonomiczne lub funkcjonalne w zdrowiu człowieka, które polegają na naruszeniu czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia oraz zmiany o charakterze społecznym lub estetycznym¹⁰. Mogą one przybierać formy bardzo poważnych uszkodzeń ciała, chorób, zeszpeczeń lub trwałej niezdolności do pracy w zawodzie, w tym pozbawienie człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, wywołanie choroby nieuleczalnej, długotrwałej, realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, trwałego i istotnego zeszpecenia lub zniekształcenia ciała¹¹. Czynny zabronione wskazane w art. 156 § 1 k.k. zagrożone są karą pozbawienia wolności od lat 3 do lat 20, co zgodnie z art. 7 § 2 k.k. stanowi zbrodnię. W art. 156 § 3 k.k. ustawodawca spenalizował również śmierć człowieka jako następstwo spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wskazanego w § 1 tego przepisu. Dla tej zbrodni ustawodawca przewidział karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Uszczerbek na zdrowiu ocenia się w oparciu o art. 156 k.k. i art. 157 § 1 i 2 k.k. w sferze ustaleń faktycznych¹². Co ważne, w przypadku spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu sprawca musi mieć świadomość, że jego działania doprowadzą lub co najmniej mogą doprowadzić do takiego skutku, albo sprawca musi chcieć spowodować jego wystąpienie, albo godzić się na nie¹³. Jednocześnie konkretna forma ciężkiego uszkodzenia ciała, określona w przywołanych przepisach, nie musi być dokładnie sprecyzowana w świadomości sprawcy¹⁴. W związku z tym postać zamiaru sprawcy może być zbliżona do konstrukcji zamiaru ogólnego, który następnie będzie

⁷ Pierwotnie art. 101 § 4 pkt 1a k.k. Zob. art. 5 pkt 1 ustawy zmieniającej.

⁸ M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, 2024, Lex, art. 156, pkt 1.

⁹ A. Błachnio, [w:] J. Majewski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024, art. 156, pkt 1.

¹⁰ Ibidem, art. 156, pkt 3; M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 5.

¹¹ A. Błachnio, [w:] J. Majewski (red.), op. cit., art. 156, pkt 4–7, 9–12, 14.

¹² Postanowienie SN z 6 kwietnia 2022 r., sygn. akt V KK 695/21, Lex nr 3421904.

¹³ Postanowienie SN z 9 października 2018 r., sygn. akt III KK 552/18, OSNKW 2019, Nr 2, poz. 9. Podobnie: M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 14.

¹⁴ Postanowienie SN z 9 października 2018 r., sygn. akt III KK 552/18. Podobnie: M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 14.

charakteryzowany poprzez sposób działania sprawcy, użyte do tego narzędzie, stosunek do osoby pokrzywdzonej¹⁵. Ponadto sprawca nie musi być świadomy wszystkich możliwych związków przyczynowych i wynikających z nich zagrożeń, które mogą wystąpić w wyniku jego działania¹⁶. Wymaganie takiej świadomości oznaczałoby oczekiwanie od sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu zaawansowanej wiedzy medycznej, co prowadziłoby do absurdalnych wniosków¹⁷. Wystarczające jest, aby sprawca zdawał sobie sprawę z niebezpiecznego charakteru swojego czynu wobec chronionego dobra prawnego, polegającego na spowodowaniu obrażeń ciała¹⁸.

Warto w tym miejscu wskazać, że w niektórych stanach faktycznych przestępstwa z art. 156 k.k. i art. 157 k.k. mogą pozostawać zarówno w zbiegu pozornym, jak i rzeczywistym¹⁹. Przestępstwo spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 k.k.) obejmuje także przypadki średniego lub lekkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 157 k.k.)²⁰, ponieważ istnieje możliwość, że sprawca dąży bezpośrednio do spowodowania ciężkiego uszczerbku (art. 156 k.k.), ale w rzeczywistości powoduje jedynie średni lub lekki uszczerbek²¹.

Wycięcie, infibulacja lub inne trwale i istotne okaleczenie żeńskiego narządu płciowego

Wycięcie żeńskiego narządu płciowego polega na całkowitym odłączeniu, oddzieleniu jednego z żeńskich organów płciowych od ciała kobiety, np. jajników, lechtaczki czy warg sromowych²². Zgodnie z art. 156 § 1 pkt 3 k.k. karane jest spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu polegającego na wycięciu żeńskiego narządu płciowego. W zakresie wycięcia żeńskiego narządu płciowego czyn ten odnosi się do czynności usunięcia lub wycięcia określonej części ciała, co obejmuje różne formy okaleczeń (typ I, II i III), zgodne z klasyfikacją Światowej Organizacji Zdrowia (ang. World Health Organization, dalej jako WHO)²³. Dotyczy to m.in. klitoridektomii, czyli częściowego lub całkowitego usunięcia lechtaczki, oraz ekscyzji, obejmującej usunięcie warg sromowych mniejszych lub większych²⁴. Zakres ten obejmuje również wycięcie innych żeńskich narządów płciowych, takich jak np. gruczoły sutkowe²⁵. Językowa wykładnia

¹⁵ Postanowienie SN z 9 października 2018 r., sygn. akt III KK 552/18.

¹⁶ Postanowienie SN z 6 kwietnia 2022 r., sygn. akt V KK 695/21. Podobnie: M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 14.

¹⁷ Postanowienie SN z 6 kwietnia 2022 r., sygn. akt V KK 695/21.

¹⁸ Ibidem. Podobnie: M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 14.

¹⁹ Wyrok SA w Warszawie z 13 października 2022 r., sygn. akt II AKa 282/22, Lex nr 3437241.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² A. Blachnio, [w:] J. Majewski (red.), op. cit., art. 156, pkt 17.

²³ D. Drajewicz, *Karalność infibulacji, ekscyzji, klitoridektomii oraz innego trwałego i istotnego okaleczenia żeńskiego narządu płciowego*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 12, s. 51. Zob. World Health Organization, *Female genital mutilation*, s. 1–2, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation> oraz *Guidelines on the management of health complications from female genital mutilation*, s. 1–5, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/206437/9789241549646_eng.pdf?sequence=1 (data dostępu: 14.12.2024).

²⁴ D. Drajewicz, op. cit., s. 51.

²⁵ Ibidem.

wycięcia żeńskiego narządu płciowego sprowadza się do kwalifikacji tego czynu jako ciężki uszczerbek na zdrowiu poprzez wycięcie jakiegokolwiek fragmentu żeńskiego narządu płciowego z powodu niemedycznego²⁶.

Termin infibulacja, użyty w art. 156 § 1 pkt 3 k.k., bezpośrednio nawiązuje do tego samego określenia zdefiniowanego w ramach okaleczenia typu III według klasyfikacji WHO²⁷. Odnosi się on do zabiegu polegającego na usunięciu łechtaczki lub warg sromowych (mniejszych lub większych) oraz zszyciu pozostałej skóry sromu, z pozostawieniem niewielkiego otworu umożliwiającego oddawanie moczu i odpływ krwi menstruacyjnej²⁸. Opis ten obejmuje również czynności charakterystyczne dla okaleczeń typu I i II według WHO²⁹, takich jak klitoridektomia i ekscyzja, które również są uznawane w art. 156 § 1 pkt 3 k.k. za formę wycięcia³⁰. Warto podkreślić, że infibulacja to zabieg przeprowadzany w północno-wschodniej Afryce, którego celem jest uniemożliwienie młodym kobietom i dziewczętom współżycia płciowego³¹.

Ustawodawca uznaje za równoważne z wycięciem lub infibulacją inne zabiegi wykonywane na żeńskich genitaliach w celach niemedycznych, pod warunkiem że mają one trwałe i istotny charakter³². Oznacza to, że przepis ten penalizuje również inne formy uszkodzeń żeńskich narządów płciowych, o ile spełnione są oba wymienione kryteria jednocześnie³³. Pojęcie „trwałości” w orzecznictwie sądowym jest rozumiane jako charakteryzujące się stałością i nieodwracalnością skutków, a „istotne” oznacza coś „dużego”, „ciężkiego”, „znacznego”, dlatego można przyjąć, że uszkodzenie ciała musi powodować poważne dolegliwości³⁴. Samo zaś pojęcie „okaleczania”, użyte w art. 156 § 1 pkt 3 k.k., nie posiada swojej definicji ustawowej, jednak na podstawie języka potocznego przyjmuje się, że odnosi się ono do uszkodzenia ciała³⁵. Literalna wykładnia sformułowania „inne, trwałe i istotne okaleczenie żeńskiego narządu płciowego” wskazuje na to, że to sąd powinien ocenić skutki takiego okaleczenia i ustalić, czy wywołane zmiany na ciele kobiety są na tyle poważne, by uzasadniały kwalifikację prawną z art. 156 § 1 pkt 3 k.k., czy też ów czyn powinien zostać zakwalifikowany z innej podstawy prawnej³⁶. Warto zauważyć, że choć polski ustawodawca nie definiuje terminu „żeński narząd płciowy” w treści art. 156 § 1 pkt 3 k.k., to w celu określenia jego znaczenia bardziej właściwe jest odejście od wykładni gramatycznej na rzecz wykładni celowościowej, zgodnie z intencjami ustawodawcy³⁷. Zgodnie z klasyfikacją

²⁶ I. Jankowska-Prochot, *Zwalczanie procederu rytualnego okaleczania damskich narządów płciowych w polskim prawie karnym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2024, nr 59, s. 172–173.

²⁷ Ibidem; D. Drajewicz, op. cit., s. 51; World Health Organization, *Guidelines on the management of health complications...*, s. 4.

²⁸ D. Drajewicz, op. cit., s. 51. Podobnie: I. Jankowska-Prochot, op. cit., s. 172–173.

²⁹ World Health Organization, *Guidelines on the management of health complications...*, s. 2–3.

³⁰ D. Drajewicz, op. cit., s. 51. Podobnie: I. Jankowska-Prochot, op. cit., s. 172–173.

³¹ *Słownik języka polskiego*, hasło: infibulacja, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/infibulacja.html> (data dostępu: 14.12.2024).

³² I. Jankowska-Prochot, op. cit., s. 173.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

WHO okaleczenie typu IV obejmuje zabiegi inne niż klitoridektomia, ekstycyzja czy infibulacja, a więc wszelkie działania na żeńskich narządach płciowych wykonywane w celach niemedycznych³⁸. Przykładami są: klucie, przekłuwanie, nacinanie, skrobanie lub kauteryzacja, czyli przypalanie żywej tkanki³⁹. Zabiegi te mogą być uznane za inne trwałe i istotne okaleczenia żeńskich narządów płciowych w rozumieniu art. 156 § 1 pkt 3 k.k., o ile w konkretnym przypadku spełniają kryteria trwałości i istotności⁴⁰.

Podsumowanie

Art. 38 Konwencji przewiduje karalność za następujące działania: wycinanie, infibulację lub inne formy okaleczenia całych lub części warg sromowych większych, warg sromowych mniejszych oraz lechtaczki; zmuszanie kobiety lub nakłanianie jej do poddania się takim praktykom; a także zachęcanie, zmuszanie lub doprowadzanie dziewczynki do poddania się którymkolwiek z tych zabiegów⁴¹. W polskim systemie prawnym takie zachowania mogły być penalizowane na podstawie art. 156 k.k. (kalectwo, istotne zeszpecenie), art. 157 k.k. (spowodowanie uszczerbku na zdrowiu), art. 191 k.k. (zmuszanie do określonego działania) oraz w zw. z art. 18 § 2 k.k. (podżeganie), dlatego krytycy zmian ustawowych w art. 156 § 1 pkt 3 k.k. podkreślają, że nie ma potrzeby odrębnego wyróżnienia spowodowania uszczerbku na zdrowiu poprzez wycięcie, infibulację lub inne trwałe i poważne okaleczenie żeńskich narządów płciowych⁴². Tego rodzaju działania bez wątpienia mieszczą się w kategorii ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, o którym mowa w art. 156 § 1 pkt 2 k.k. (np. inne ciężkie kalectwo, poważne zeszpecenie lub zniekształcenie ciała)⁴³. Obowiązek penalizacji takich czynów wynika z Konwencji i choć polski Kodeks karny nie zawierał wyraźnych przepisów w tej sprawie, spełniał wymagania określone w art. 38 Konwencji⁴⁴. Wyszczególnienie katalogu czynów w art. 156 § 1 pkt 3 k.k. ustawą zmieniającą jest skutkiem wycofywania zastrzeżenia do art. 58 Konwencji, dokonanego na mocy ustawy o zmianie zakresu obowiązywania Konwencji m.in. w zakresie jej art. 38⁴⁵. Mimo to nowelizacja wyraźniej określa kwalifikację prawną tych czynów i dostosowuje przepisy krajowe do międzynarodowych zobowiązań Polski.

³⁸D. Drajewicz, op. cit., s. 53. Zob. World Health Organization, *Guidelines on the management of health complications...*, s. 4.

³⁹D. Drajewicz, op. cit., s. 53. Podane za: World Health Organization, *Guidelines on the management of health complications...*, s. 4.

⁴⁰D. Drajewicz, op. cit., s. 53.

⁴¹Druk sejmowy nr 2515 z dnia 11 czerwca 2014 r. rządowy projekt ustawy o ratyfikacji konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r., uzasadnienie, s. 23.

⁴²Ibidem. Por. M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 12.

⁴³M. Budyn-Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., art. 156, pkt 12.

⁴⁴Ibidem.

⁴⁵Ustawa z dnia 20 stycznia 2020 r. o zmianie zakresu obowiązywania konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2021 r., poz. 149).

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Drajewicz D., *Karalność infibulacji, ekscyzji, klitoridektomii oraz innego trwałego i istotnego okaleczenia żeńskiego narządu płciowego*, „Prokuratura i Prawo” 2023, nr 12.
- Jankowska-Prochot I., *Zwalczanie procederu rytualnego okaleczania damskich narządów płciowych w polskim prawie karnym*, „Prawo w Działaniu. Sprawy karne” 2024, nr 59.
- Majewski J. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, 2024, Lex.

Akty prawne

- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 961 oraz z 2021 r., poz. 844).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r., poz. 1138 i 1726; t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 17).
- Ustawa z dnia 20 stycznia 2020 r. o zmianie zakresu obowiązywania Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2021 r., poz. 149).
- Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 289).

Orzecznictwo

- Postanowienie SN z 9 października 2018 r., sygn. akt III KK 552/18, OSNKW 2019, Nr 2, poz. 9.
- Postanowienie SN z 6 kwietnia 2022 r., sygn. akt V KK 695/21, Lex nr 3421904.
- Wyrok SA w Warszawie z 13 października 2022 r., sygn. akt II AKa 282/22, Lex nr 3437241.

Inne źródła

- Druk sejmowy nr 2515 z dnia 11 czerwca 2014 r. rządowy projekt ustawy o ratyfikacji konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r.
- Druk sejmowy nr 2615 z dnia 19 września 2022 r. rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw.
- Słownik języka polskiego*, hasło: infibulacja, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/infibulacja.html>.
- World Health Organization, *Female genital mutilation*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>.

World Health Organization, *Guidelines on the management of health complications from female genital mutilation*, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/206437/9789241549646_eng.pdf?sequence=1.

Extending the qualification of serious harm to health by adapting national legislation on female genital mutilation

Summary

On 15 August 2023, the Polish Criminal Code was amended by Article 156 § 1, which extends the qualification of grievous bodily harm to include ‘excision, infibulation or other permanent and substantial mutilation of the female genital organ’. The change stems from the obligation to implement the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women (Istanbul Convention), in particular its Article 38. The new provisions criminalize both the procedures themselves and forcing them to be performed, bringing Polish law in line with international standards. The article analyses the new provisions, indicating how they relate to the previous treatment of grievous bodily harm in Polish law and the rationale for the changes. It addresses the issue of excision, infibulation and other mutilations in the context of the World Health Organization (WHO) classification and discusses the difficulties related to the interpretation of such actions. The amendment to Article 156 § 1(3) of the Penal Code emphasizes the legal distinctiveness of the offence of female genital mutilation (FGM), even though it could previously be classified as grievous bodily harm. The amendment provides greater legal precision and more fully aligns Polish law with the requirements of the Istanbul Convention. However, critics point out that the introduction of the new provisions was unnecessary in light of the existing regulations.

Keywords: criminal law, penal code, female genital mutilation, The Istanbul Convention